

РЕЦЕНЗІЯ

дійсної членкині НАПН України, докторки психологічних наук, професорки,
головної наукової співробітниці лабораторії сучасних інформаційних
технологій навчання, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України
Смульсон Марини Лазарівни

на дисертаційне дослідження Колобової Ірини Борисівни **«Психологічні особливості наративного конструювання особистісного досвіду розлученими жінками»**, поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія» (05 – Соціальні та поведінкові науки).

Нагальною проблемою сучасних психологічних досліджень, що пов'язана з суспільним запитом на визначення найдієвіших засобів подолання критичних та травмівних ситуацій у складних життєвих умовах, є виокремлення психологічних ресурсів і механізмів цього процесу. В контексті психолого-герменевтичних досліджень акцент зміщується на наративне конструювання досвіду, яке у дослідженні І.Б. Колобової розглядається як перетворення людиною означеної реальності в наративні структури, зокрема, як виокремлення та характеристика продуктивних наративних стратегій. Недостатнє вивчення в сучасній психології проблеми наративного конструювання особистісного досвіду розлученими жінками, а також важливість усвідомлення ними механізму об'єктивації досвіду та оволодіння відповідними наративними техніками і практиками свідчать про безумовну наукову і прикладну актуальність рецензованого дослідження.

Зазначена проблематика коректно відображена в меті, об'єкті, предметі та завданнях дослідження. У дисертації переконливо обґрунтовано доцільність аналізу наративних стратегій саме розлучених жінок, оскільки пережитий досвід розлучення у більшості випадків негативно впливає на психоемоційний

стан та актуалізує у жінки потребу в трансформації процесуальних та результативних аспектів конструювання події.

Теоретичний огляд підходів до нарративного конструювання досвіду вітчизняних та зарубіжних дослідників, проведений авторкою, надав можливість визначити структурні компоненти цього процесу, що включають тематичну організацію, просторово-часову, причинно-наслідкову структуралізацію, ціннісно-сміслову інтеграцію життєвих подій. Показано, що в автобіографічних нарративах особистості як у багаторівневих психологічних утвореннях протягом життя кристалізуються зазначені параметри, що закономірно виводить в центр дослідницької уваги саме текстовий матеріал.

В результаті ґрунтовного аналізу виділено провідні чинники вибору нарративних стратегій розлученими жінками, серед яких наступні метакогніції: рефлексія, метакогнітивний моніторинг та децентрація.

Цілоком обґрунтованою є теоретико-методологічна база дослідження автонаративів та обраний здобувачкою методичний комплекс для виокремлення ціннісно-сміслових та інтерпретаційних особливостей автонаративу. Здобутки психолого-герменевтичного наукового напрямку, використані дисертанткою, створили теоретичний базис для виділення критеріальних ознак сформованості інтерпретаційних процесів. Новаторським кроком стало використання психолінгвістичного інструментарію у зв'язці з інтерпретаційним аналізом при виявленні індивідуальних психологічних особливостей автобіографічного наративу про досвід розлучення. При цьому аналіз текстів проводився за такими складовими автонаративу: аксіологічний зріз – цінності в подружньому житті та збереження/знецінення значення шлюбу; особистісні ситуативні смисли – життєві переконання, ствердження, оціночні судження; інтенціональність оповіді – основні мотиви та наміри створення есе.

В емпіричній частині дослідження дисертантка виявила та схарактеризувала типи автонаративів розлучених жінок, які, по-перше, стали опорним змістовим компонентом для подальшого виокремлення нарративних

стратегій конструювання досвіду розлучення, по-друге, розширили уявлення про особливості семіосфери та сучасного жіночого дискурсу.

Варто окремо відмітити репрезентативність та різноманітність вибірки дослідження, складеної з 154 осіб, серед яких представлені розлучені жінки різного віку від 25 до 70 років, в повторному шлюбі, незаміжні та в цивільних стосунках, з різним терміном перебування в шлюбі від 1 до 10 років. Це надало можливість зробити додаткові висновки щодо особливостей використання розвивальних наративних стратегій розлученими жінками.

На підставі глибокого аналізу автонаративів та емпірично виявлених рівнів сформованості інтерпретаційних процесів було виокремлено 4 наративні стратегії конструювання досвіду розлученими жінками: розвивальну стратегію, стагнуючу стратегію, псевдопозитивну стратегію, антиномічну стратегію. Узагальнені психологічні особливості та визначальні детермінанти розвивальних наративних стратегій, які являються запорукою адекватного та за можливості безболісного переживання важкого досвіду, створюють перспективу для окреслення нових шляхів розвитку ефективних психотерапевтичних заходів.

В заключній частині наукової роботи показано напрями використання наративних практик як засобу психологічної підтримки. З'ясовано, що наративні практики, які надають можливість конструювання оновленого цілісного автонаративу травмівного досвіду, зокрема події розірвання шлюбу, відіграють провідну роль у реорганізації досвіду та реконструкції смислових структур свідомості. Детально висвітлено методичні та організаційні засади процедури наративного конструювання досвіду особистості: розроблено та апробовано наративні техніки розвитку метакогніцій; представлено технологію індивідуальної консультативної роботи для підвищення життєстверджувального потенціалу автонаративу; представлено особливості та ефективність наративного підходу при роботі з розлученими жінками. Зазначимо, що описані в цьому розділі результати відкривають безумовні перспективи для створення нових наративних технологій психологічної підтримки.

Головним науковим здобутком, представленим на захист, є те, що вперше в межах психолого-герменевтичного підходу експериментально досліджено психологічні особливості розвивальних наративних стратегій та їх детермінантні складові. Виявлені в емпіричному розділі «інтерпретаційні помилки» жінок роблять результати дослідження важливими для кризового психологічного консультування

До вагомих теоретичних результатів і наукової новизни дисертаційного дослідження слід віднести: суттєве розширення теоретичних положень про наративне конструювання особистісного досвіду в межах психолого-герменевтичного підходу; створення теоретичної моделі наративного конструювання особистісного досвіду: розробку науково-методичного інструментарію діагностики та виокремлення наративних стратегій розлучених жінок; з'ясування психологічних особливостей конструювання досвіду розлученими жінками.

Виокремлені в дослідженні змістові, процесуальні особливості та детермінанти наративного конструювання особистісного досвіду підвищують **практичне значення роботи**, створюючи міцне підґрунтя для забезпечення психологічного супроводу в різних галузях соціальної практики: освіті, психологічному консультуванні, соціальній роботі, а також в психологічній реабілітації військовослужбовців.

Загальні висновки відповідають зазначеній меті та завданням дисертації, в узагальненнях теоретичних та емпіричних результатів вдало сконцентровані змістові аспекти роботи. Додатки оформлені належним чином згідно встановлених вимог та доречно доповнюють зміст дисертаційної роботи.

Загальний дизайн дослідження, стиль викладу матеріалів та оформлення наукових положень свідчать про високий науковий рівень дисертації. Дисертантка показала широку наукову ерудицію, професійний підхід до оцінки отриманих результатів, компетентність в аналізі жіночого дискурсу та розуміння станів та емоцій іншого – це робить роботу цікавим інноваційним науковим продуктом.

Проте хочу зауважити, що другий розділ дисертації перевантажено таблицями з числовими даними. Перенесенням частини таблиць у Додатки було б досягнуто підвищення якості сприйняття тексту розділу.

Крім того, перспективи подальших досліджень у дисертації дещо звужено. Робота має значно більший науково-практичний потенціал для розвитку нарративної, гендерної, кризової психології та психотерапевтичних практик, ніж це зауважено здобувачкою. За сучасних кризових умов, спричинених випробуваннями, які зазнало українське суспільство у зв'язку з російським військовим вторгненням, досвід психологічної підтримки розлучених жінок засобами нарративних практик доцільно було б застосувати також і в контексті допомоги жінкам, які переживають кризові стани через втрату рідних та близьких, житла, здоров'я, роботи та/або тимчасового вимушеного переміщення задля формування та розвитку в них розвивальних стратегій конструювання особистісного досвіду. Останнє може сприяти посттравматичному особистісному зростанню.

Зазначені рекомендації ніякою мірою не нівелюють цінності отриманих у дисертаційній роботі результатів, а лише підкреслюють надзвичайну актуальність проблеми нарративного конструювання особистісного досвіду під час травмівних подій.

Загальний висновок. Загалом дисертаційну роботу І.Б.Колобової можна схарактеризувати як ґрунтовне, цілісне та завершене теоретико-експериментальне дослідження психолого-герменевтичного спрямування з новаторським підходом до аналізу автонаративів та нарративних стратегій конструювання особистісного досвіду розлученими жінками.

Дисертація Колобової Ірини Борисівни «Психологічні особливості нарративного конструювання особистісного досвіду розлученими жінками» за актуальністю, оригінальністю, беззаперечною науковою новизною, суттєвим теоретичним та практичним значенням для розвитку вітчизняної психології, за змістом та оформленням відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8, 9 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу

вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 р., а також напряму досліджень освітньо-наукової програми Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України із спеціальності 053 Психологія, галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки. Авторка заслуговує на присудження ступеню доктора філософії за вказаною спеціальністю.

Рецензент:

Дійсна членкиня НАПН України,
докторка психологічних наук,
професорка, головна наукова
співробітниця лабораторії сучасних
інформаційних технологій навчання,
Інститут психології імені
Г. С. Костюка НАПН України

_____ Смутьсон М.Л.

